

Araştırma Makalesi / Research Article

Özel Gereksinimli Çocuk Ailelerine Verilen İlk Yardım Eğitim Programının İlk Yardım Bilgi ve Anksiyete Düzeyine Etkisi*

The Effect of First Aid Training Program Given to Families of Children with Special Needs on First Aid Knowledge and Anxiety Level*

Havva Kaçan^{a**}, Rozerin Toptemiş^b, Zeynep Birol^b

^a Doçent Doktor, Kastamonu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği, Kastamonu, Türkiye.

^a Associate Professor, Kastamonu University, Faculty of Health Sciences, Psychiatric Nursing, Kastamonu, Türkiye.

** İletişimden sorumlu yazar / Corresponding Author, E-mail: hkacan@kastamonu.edu.tr

^b Hemşirelik Bölümü Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kastamonu, Türkiye.

^b Nursing Department Student, Kastamonu University, Faculty of Health Sciences, Kastamonu, Türkiye.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 26.05.2023

Received in revised form: 30.07.2023

Accepted: 22.08.2023

Keywords:

Child with special needs

Anxiety

First aid

Parent

ABSTRACT

Introduction: The aim of this study was to evaluate the effect of a first aid training program given to families with children with special needs on first aid knowledge and anxiety levels.

Methods: The research is an experimental study based on a one-group pretest and posttest model. The study population consisted of 250 parents with children with special needs enrolled in a special education and rehabilitation center affiliated to the Directorate of National Education and the sample consisted of 80 parents. Socio-demographic and first aid information form for the child and family and Beck Anxiety Scale were used to collect the data. One month after the training, the same scales were applied again. Number, percentage, mean, standard deviation and t test were used to evaluate the data.

Results: The mean age of the parents was 46.200±11.219 years, the mean age of the children was 12.860±8.587 years, and 70.0% of the parents had not received first aid training before. The increase in the mean first aid for accidents score before the training (10.500) and after the training (16.638) was found to be significant (t=-23.117; p<0.001). Anxiety pre-test mean score (31.225), the decrease after the training (18.088) was found significant (t=21.648; p<0.001).

Conclusion: First aid and anxiety training given to parents with children with special needs was effective in increasing first aid knowledge and reducing anxiety. After the training, the training booklet "first aid for prevention from accidents and coping with anxiety" reinforced the training and increased the permanence.

*This study was presented as oral presentation at the "VI. International Health Science and Life Congress (IHSLC2023)" between 2-3 March in Burdur Mehmet Akif Ersoy University.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Geçmişi:

Geliş Tarihi: 26.05.2023

Revizyon Tarihi: 30.07.2023

Kabul Tarihi: 22.08.2023

Anahtar Kelimeler:

Özel gereksinimli çocuk

Anksiyete

İlk yardım

Ebeveyn

ÖZET

Giriş: Bu çalışmada özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelere uygulamalı olarak verilen ilk yardım eğitim programının ilk yardım bilgi ve anksiyete düzeyine etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma tek gruplu ön test ve son test modeline dayalı deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın evrenini; Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine kayıtlı özel gereksinimli çocuğa sahip olan 250 ebeveyn, örnekleme ise 80 ebeveyn oluşturmuştur. Verilerin toplanılmasında çocuk ve ailesine yönelik sosyo demografik ve ilk yardım bilgi formu ve Beck Anksiyete Ölçeği kullanılmıştır. Verilen eğitimden bir ay sonra aynı ölçekler tekrar uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma ve t testi kullanılmıştır.

Bulgular: Ebeveyn yaş ortalaması 46.200±11.219, çocuk yaş ortalaması 12,860±8,587 olarak saptanmıştır. Ebeveynlerin %70.0 daha önce ilk yardım eğitimi almamıştır. Kazalara yönelik ilk yardım puan ortalamasının; eğitim öncesine (10.500) göre eğitim sonrasında (16.638) anlamlı olarak arttığı bulunmuştur (t=-23.117; p<0.001). Anksiyete ön test puan ortalaması (31.225); eğitim sonrasında (18.088) anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur (t=21.648; p<0.001).

Sonuç: Özel gereksinimli çocukları olan ebeveynlere verilen ilk yardım ve anksiyete eğitimi; ilk yardım bilgi artışının sağlanması ve anksiyetenin azaltılmasında etkili olmuştur. Eğitim sonrası ebeveynlere verilen "kazalardan korunmaya yönelik ilk yardım ve anksiyete ile başa çıkma" eğitim kitapçığı eğitimin pekiştirilmesini sağlamış ve kalıcılığı arttırmıştır.

*Bu çalışma 2-3 Mart tarihleri arasında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi tarafından yapılan "6. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi'nde (IHSLC2023)" sözel bildiri olarak sunulmuştur.

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

1. Giriş

Özel gereksinimli birey; farklı nedenlere bağlı olarak kişisel ve gelişim özellikleriyle akademik yeterlilikleri hususunda yaşlarıyla anlamlı farklılıkları bulunan bireylerdir (1). Genel anlamda özel gereksinimli birey; doğuştan olabileceği gibi doğum sonrasında da meydana gelebilecek kaza, hastalık gibi muhtelif sebeplerden ötürü ruhsal, bedensel, zihinsel ve duygusal becerilerinde çeşitli düzeylerde kayıplar, sınırlılıklar ve yetersizlikler yaşayan ve normal yaşam gereklerine uyamayan bireyler olarak da tanımlanmaktadır (2). Dünyada ve ülkemizde bireylerin olumsuz etkilenmesini ve etiketlenmesini önlemek için “Özel Gereksinimli Bireyler” tanımı sık kullanılmaktadır (3). Özel gereksinimli çocuklar genellikle genel çocuk nüfusuna kıyasla daha fazla düzeyde ve özel bir bakımla ile sağlık hizmetlerini gerektiren kronik fiziksel, gelişimsel, davranışsal veya duygusal koşullara sahip olan çocukları tanımlar. Bu grup, standart çocuk bakımının ötesinde özel destek ve dikkat gerektiren bireyleri içermektedir (4).

Ailede özel bir durumu olan çocuğun olması tüm aile bireyleri için duygusal bir yük, stres verici bir yaşam deneyimi ve sürekli başa çıkma tepkileri gerektiren bir durumdur (5,6,7). Aileler özel durumu olan bir çocuğa sahip olmaktan dolayı suçluluk, kendilerine yönelik şüphe, başarısızlık duygularını yaşayabilirler. Ayrıca bilemedikleri, çözümlenemedikleri bir problemi kendi çaresizlikleri olarak yorumlayabilirler (5,6,8-11) ve karşılaştıkları güçlükler nedeniyle kaygı yaşayabilmektedirler (5,8,12). Kaygının arttığı alanlardan biri; engelli çocuğun karşılaştığı ilk yardım gerektirecek kazalar ve bu kazalarda ebeveynlerin nasıl davranmalarına yönelik bilgi eksikliğidir (13-15). Örneğin; duygusal, zihinsel ve bedensel bozukluklar nedeniyle zihinsel engelli olan çocuklar sağlıklı çocuklara göre günlük yaşamlarında düşme, yanık, zehirlenme, boğulma, yabancı cisim aspirasyonu gibi birçok ilk yardım gerektirebilecek kazalarla daha fazla karşılaşmaktadırlar (16,17). Yapılan bir çalışmada; zihinsel yetersizliği olan çocukların kendine zarar vermeleri sonucunda %44-50 oranında yaralanmalar meydana geldiği bildirilmektedir (13,18). Yaralanmaların kendini ısırma, elleri ya da herhangi bir nesneyle kendine vurma yoluyla olduğu belirtilmektedir (13).

Zihinsel ya da bedensel engelli bireye sahip ailelerin engelli bireye sahip olmayan ailelere göre daha çok stres altında oldukları ve anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu bildirilmektedir (5,8,14,19,20). Bunun nedenlerinden biri de ilk yardım gerektirecek bir durum ile her an karşı karşıya kalmaları ebeveynlerde stres yaratan bir durumdur (12,13). Örneğin otizme sahip çocuklarda çok çeşitli türde (baş ve vücudu sallama, anlamsız sözlerin tekrarı, el sallama, bir nesneyle vücuduna-ellerine-başlarına vurma, parmakları

ile bir yüzeye sürünme, vurma vb.) tekrarlayıcı davranışlar görülmektedir (13,20,21). Daha şiddetli hali ise kendine zarar verme ile sonuçlanabilmektedir (22). Tüm çocuklarda sık görülen kaza ve yaralanmaların gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda daha sık görüldüğü, özellikle kendine zarar verme davranışlarının da çeşitli yaralanmalara yol açabileceği belirtilmektedir (15,23).

Literatürde özel çocuğa sahip ailelerin; gereksinim duyulan alanlara yönelik eğitimlerine önem verilmesi ve desteklenmesi konusuna vurgu yapılmaktadır (11,13,15,20,21,24). Bu alanlardan birisi de karşılaşılabilecek kazalara yönelik ilk yardım konusudur. Özel gereksinimli çocukların durumlarının daha kötüye gitmesinin önlenmesi, ailelerin bilinçli ilk yardım uygulamaları yapmaları ile mümkün olacaktır. Karşılaşılabilecekleri kazalarda bilgi artışının sağlanması ebeveynlerin kaygı düzeylerini de en aza indirebilir. Dolayısıyla bilinçli yapılacak ilk yardım uygulamaları için ailelere düzenli ve uygulamalı eğitim verilmesi sağlanmalıdır.

Bu araştırma; özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere verilen ilk yardım eğitim programının ilk yardım ve anksiyete üzerine etkisini değerlendirmek amacıyla planlanmıştır. Çalışmanın amacına ulaşmak için aşağıdaki iki hipotez test edilmiştir:

- Ebeveynlere verilen ilk yardım eğitim programı, ebeveynlerin ilk yardım bilgi düzeylerini arttırmada etkilidir.
- Ebeveynlere verilen ilk yardım eğitim programı, ebeveynlerin anksiyete düzeylerini azaltmada etkilidir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın türü

Araştırma, tek gruplu ön test son test modeline dayalı yarı deneysel bir çalışmadır.

2.2. Araştırmanın evren ve örnekleme

Araştırmanın evrenini; Aralık 2022-Şubat 2023 tarihleri arasında, Türkiye'nin Orta Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Kastamonu ili Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı özel bir eğitim ve rehabilitasyon merkezine kayıtlı özel gereksinimli çocuğu olan 250 ebeveyn oluşturmuştur. Özel gereksinimli çocuk kapsamında; DSM-V ölçütlerine göre çocuğun; zihinsel engelli, bedensel engelli, otizm, down sendromu vs. tanısı almış (25), özel eğitim kurumundan yararlanmak için raporu bulunan çocukların ebeveynlerini kapsamaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan ebeveynlerden 18-65 yaş aralığında olması, tanı konulmuş ruhsal bir hastalığın olmaması, en az bir yıldır bakım veriyor olması ve araştırmaya katılmada gönüllü olması şartları aranmıştır. Testin gücü, G*Power 3.1 programı ile hesaplanmıştır. Çalışmanın gücünün belirlenmesinde %95 değerini geçmesi için; %5 anlamlılık düzeyinde ve 0.649 etki

büyükliğünde 56 kişiye ulaşılması gerekmektedir ($df=27$; $t=1.703$). Ancak araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için örneklem aralığı geniş tutularak toplam 80 ebeveynin katılımı ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri toplama araçları

Bilgi Toplama Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ve çocuklarına yönelik tanımlayıcı sorulardan oluşmaktadır. Yaş, eğitim düzeyi, çalışma durumu, gelir durumu, aile tipi, ilk yardım gerektiren durumla karşılaşma, ilk yardım eğitimi alma durumu, çocuğun cinsiyeti ve yaşı olmak üzere 11 sorudan oluşmaktadır.

Kazalara Yönelik İlk Yardım Bilgi Formu: Ebeveynlerin temel ilk yardım uygulamalarına ilişkin bilgi durumları iki tane boşluk doldurma, beş tane çoktan seçmeli, 13 tane doğru / yanlış olmak üzere 20 soruyla değerlendirilmiştir. Her doğru yanıtlanan soruya 1 puan verilmiş olup, alınabilecek en düşük puan 0 iken en yüksek puan ise 20'dir. Ebeveynlere uygulanacak Temel İlk Yardım Anket Formu; Sönmez ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilmiştir (26). Bu çalışmada kazalara yönelik ilkyardım bilgi testinin güvenilirliği Kuder-Richardson-21=0.845 olarak yüksek bulunmuştur.

Beck Anksiyete Ölçeği: Beck tarafından geliştirilen, bireylerin yaşadığı anksiyete belirtilerinin sıklığının belirlenmesinde kullanılan, 4'lü likert tipinde bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Formun Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Ulusoy ve arkadaşları (1998) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.93 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınacak toplam puan 0-63 arasında değişmektedir. 13 madde fizyolojik semptomları değerlendirmekte, 5 madde kavrama yönünü açıklamakta ve 3 madde hem somatik, hem de kavrama semptomlarını simgelemektedir (27). Çalışmanın Cronbach's Alpha katsayısı yüksek düzeyde (0.92) bulunmuştur.

2.4. Verilerin toplanması

Araştırmanın her aşamasında temel ilke etik ve standartlara bağlı kalmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek yazarlarından yazılı izin alınmıştır. Kastamonu Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (2022 tarih ve KAEK-121 sayılı) yazılı izin alınmıştır. Araştırmanın yapıldığı Erdem Özel Eğitim Kurumu'ndan 99923507-410-07/83 sayılı numaralı yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerin yazılı ve sözlü onamları alınmıştır. Daha sonra öğretim üyesi gözetiminde altı anne ile pilot çalışma yapılmıştır. Katılımcılar; programın anlaşılır ve ihtiyaçlarına cevap veren nitelikte olduğunu belirterek memnuniyetlerini ifade etmişlerdir. Pilot uygulama sonunda; programda herhangi bir değişiklik yapılmamış ve pilot uygulama verileri programa dahil edilmiştir. Araştırmanın yapılması için özel

eğitim kurumu yöneticileri bilgilendirilmiştir ve ebeveynler için ilk yardım uygulama eğitim odası oluşturulmuştur. Kazalara yönelik ilk yardım maketi ve afişler asılarak eğitim ortamı uygun hale getirilmiştir. Maket üzerinde uygulamalar gösterilmeden önce slayt sunumları ile ön bilgilendirmeler gösterilmiştir. Eğitime alınmadan önce her bir ebeveynine İlk Yardım Bilgi Formu ve Beck Anksiyete Ölçeği uygulanmış ve ön veriler elde edilmiştir. Veriler yüz yüze görüşme şeklinde araştırmacılar tarafından doldurulmuştur. Ardışık 4 hafta boyunca haftanın üç günü ard arda her bir ebeveynin toplam 8 saatlik uygulamalı temel ilk yardım programını tamamlamıştır. Uygulamalar öncelikle araştırmacılar tarafından gösterilmiş ardından ebeveynlerin yapmaları sağlanmıştır. Uygulamaları yapmakta zorlanan ebeveynler, araştırmacılarla birlikte uygulamışlardır ve sonrasında kendilerinin yapmaları beklenmiştir. Kurumlara gelme saatlerinde ebeveynlerle iletişim kurularak özel eğitim kurumlarının hafta sonu çalışmaları nedeniyle mesai saatleri dışında da eğitim tamamlanmıştır. Eğitim programı özel gereksinimli çocukların karşılaşabilecekleri kazalar ve bu kazalardan korunmaya yönelik temel ilk yardım uygulamalarından oluşmaktaydı. Oturum saat ve günleri ebeveynlerle birlikte planlandığı için katılımcılar oturum saatlerine uyum sağlamışlardır. Eğitim programının içeriği ve yöntem basamakları şu şekilde yürütülmüştür: Eğitimin içeriği, anksiyete ile baş etme ve uygulamalı temel ilk yardım eğitim kitapçığı araştırmacılar tarafından literatür taraması ile oluşturulmuştur (9,13,14,20,26,29). Eğitim kitapçığı temel ilk yardım konularını içermektedir. İlk yardım uygulamaları görsel çizimler ile gösterilmiştir. Uygulamalı temel ilk yardım eğitim programının kapsamı şu şekildedir: 1- Temel Bilgilendirme; ilk yardımda olması gereken özelliklerdir. Genel ilk yardım kuralları, solunum ve kalp durmasında ilk yardım (1 saat), 2-Temel Yaşam Desteği (2 saat); hava yoluna yabancı cisim kaçma ve ilk yardım (1 saat), 3-Düşme, çarpma ve travmalarda ilk yardım, kırık-çıkık ve burkulmalarda ilk yardım, şok ve kanamalarda ilk yardım (2 saat), 4-Zehirlenmelerde ilk yardım; göz, kulak, burun ve deriye yabancı cisim batmasında ilk yardım, hayvan ısırıkları ve sokmalarında ilk yardım (1 saat). 5- Anksiyete ile baş etme (1 saat). Her bir maddede yer alan uygulamalar kazalara yönelik ilk yardım maketi üzerinde araştırmacılar tarafından uygulamalı bir şekilde gösterilmiş ardından ebeveynlerin yapması sağlanmıştır. Eğitim sonrasında "kazalardan korunmaya yönelik ilk yardım eğitim kitapçığı" verilerle eğitimin pekiştirilmesi sağlanmıştır. Bir ay sonrasında da son test verileri toplanmıştır.

2.5. İstatistiksel analiz

Çalışmada elde edilen bulguların istatistiksel analizleri için SPSS 22.0 programı kullanıldı. Tanımlayıcı soruların değerlendirilmesinde; sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır. Araştırma değişkenlerinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Verilerin analizinde parametrik yöntemler kullanılmıştır. Kaygı puanlarındaki farklılıklar ile ilk yardım bilgi puan ortalamalarının hesaplanmasında bağımlı gruplar t-testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık seviyeleri tüm testlerde 0.001 olarak kabul edilmiştir.

3. Bulgular

Ebeveynlerin %78.8'i kadın, %21.2'si erkek, %53.8'i ilkökul mezunu, %65.0'i çalışmıyor, %85.0'i orta gelire sahip, çocukların %42.5'i kadın, %57.5'i erkektir. Ebeveynlerin yaş ortalaması 46.200±11.219 (Min=24; Maks=78), çocukların yaş ortalaması 12.860±8,587 (Min=1; Maks=37) olarak saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Ebeveynlerin tanımlayıcı özelliklere göre dağılımı

Gruplar	n	%
Ebeveyn Cinsiyeti		
Kadın	63	78.8
Erkek	17	21.2
Çocuk Sayısı		
1	12	15.0
2	31	38.8
3	21	26.2
4 ve üzeri	16	20.0
Çocuk Cinsiyeti		
Kadın	34	42.5
Erkek	46	57.5
Görüşülen Ebeveyn Eğitim Durumu		
İlkokul	43	53.8
Ortaokul	10	12.5
Lise	20	25.0
Ön lisans/ Yüksekokul/Yüksek Lisans	7	8.7
Görüşülen Ebeveyn Çalışma Durumu		
Çalışmayan	52	65.0
Çalışan	28	35.0
Aile Tipi		
Çekirdek	66	82.5
Geniş	14	17.5
Gelir Düzeyi		
İyi	6	7.5
Orta	68	85.0
Kötü	6	7.5
İlk Yardım Gerektiren Durumla Karşılaşma		
Evet	54	67.5
Hayır	26	32.5
Eğitim Alma		
Evet	24	30.0
Hayır	56	70.0
Ortalamalar		
Ebeveyn ortalama yaşı	Ort.	SS
Çocuğun ortalama yaşı	46.200	11.219
	12.860	8.587

Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma.

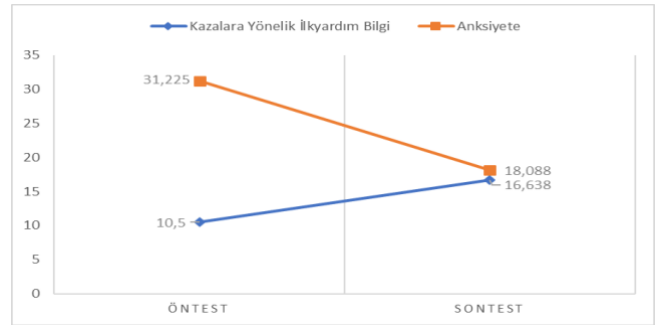
Ebeveynlerin %67.5'i daha önce ilk yardım gerektiren bir durumla karşılaşmış olup, %30.0'u ilk yardım konusunda eğitim almıştır (Tablo 1).

Kazalara yönelik ilk yardım bilgi puan ortalaması ön test (\bar{X} =10.500), verilen eğitim sonrası son test (\bar{X} =16.638) anlamlı artış bulunmuştur (t =-23.117; p <0.001). Anksiyete ön test puan ortalaması (\bar{X} =31.225), verilen eğitim sonrası son test anksiyete puan ortalaması (\bar{X} =18.088) düşüşü anlamlı bulunmuştur (t =21.648; p <0.001) (Tablo 2) (Şekil 1).

Tablo 2. Verilen eğitimin ilk yardım ve anksiyete ön test ve son test puanlarına göre dağılımı

Puan Ortalamaları	Ön test		Son test		n	t	p
	Ort.	SS	Ort.	SS			
Kazalara Yönelik İlk Yardım Bilgi Puan Ortalaması	10.500	2.648	16.638	2.982	80	-23.117	0.000
Beck Anksiyete Ölçek (BAÖ)	31.225	11.598	18.088	11.070	80	21.648	0.000

Ort.: Ortalama, SS: Standart Sapma. t: Bağımlı Gruplar T-Testi. p <0.001

Şekil 1. Verilen eğitimin ilkyardım ve anksiyete ön test ve son test puan ortalamalarının gösterimi

4. Tartışma

Özel gereksinimi olan çocuklar normal çocuklara göre daha fazla kaza ve yaralanmalara maruz kalmaktadırlar (13,20,29,30). Literatürde yapılan çalışmalar, çoğunlukla zihinsel engelli çocuğun hangi kazalarla karşılaşabileceğine yönelik bilgi vermeyi amaçlamaktadır (13,14,15,18,20). Bu çalışmada hiçbir özel durum ayrımı ya da hangi özel durumu olan çocuğun hangi kaza geçirdiği sorgulanmamıştır. Çalışmada ebeveynlerin %67.5'nin ilk yardım gerektiren bir kaza ile karşılaştığı, %70.0'u ilk yardım konusunda eğitim almadığı görülmektedir. Araştırma bulgumuza benzer olarak Yalaki ve arkadaşlarının (2010) çalışmalarında; engelli ailelerin %49.6'sının çocuklarının ev kazası geçirdiği bildirilmiş ve ailelere verilecek eğitimler ile kazaların azaltılabileceği önerilmiştir (29). Aral ve arkadaşları (2020) çalışmalarında, annelerin çocuklarının sıklıkla ev kazası geçirdiğini bildirdikleri ve eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir (31). Coşkun ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan araştırma kapsamındaki annelerin %64.8'inin ilk

yardım ile ilgili bilgilerinin zayıf olduğu bulunmuştur (32). Schwebel ve arkadaşları (2002); dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve davranış bozukluğuna sahip olan çocukların yaralanma davranış riskinin, normal gelişim gösteren çocuklara göre anlamlı derecede daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir (33). Kendine zarar verme davranışı sürekli olduğunda bireyin sağlığına verdiği zararlar da artmaktadır. Göze yönelik zarar verici davranışların sürekli olması körlüğe, başın sürekli olarak vurulması travmalara ve ciltte açılan yaralar enfeksiyonlara sebep olabilir. Genelde tekrarlayan kendini ısırma, yumruklama, tokat atma, kendine çimdik atma, vücudun farklı bölümlerine vurma ve yenilmemesi gereken cisimleri ağzına sokma sıklıkla görülmektedir (13,14). Yaşları 3-5 arasında gelişimsel sorunu olan çocuklarda yaralanma sıklığını belirlemeye yönelik yapılan bir çalışmada; otizmi olan çocuklarda %24.2, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda %26.5, öğrenme güçlüğü olan çocuklarda %9.3, psikopatolojisi olan çocuklarda %20.5, diğer tıbbi durumlarda %14.6 olarak saptanmıştır (34). Bu davranışlar ilk yardım gerektiren durumlardır. Dolayısıyla herhangi bir kaza ya da yaralanma sonrasında yapılan girişimler yaşam kurtarıcı olabilir ya da durumun daha kötüye gitmesini önleyebilir (29,35). Bu nedenle ilk yardım gerektirecek kazalar ile karşılaşmadan önce yapılacak müdahalelerin zamanında yapılması için planlanmış ilk yardım eğitimi ile ebeveynlerin bilgilenmelerinin sağlanması hayati önem taşımaktadır.

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin karşılaşabilecekleri temel ilk yardım uygulamalarına yönelik planlanan eğitim; öncelikle slayt sunumu yapılarak ön bilgileri tamamlanmış ve sorularına cevap verilmiştir. Sonrasında kazalara yönelik ilk yardım maketi üzerinde uygulamalar gösterilmiştir. Her bir ebeveyn, ilk yardım uygulamasını doğru yapana kadar tekrarlaması konusunda desteklenmiştir. Eğitimi tamamlayanlara “*Kazalardan korunmaya yönelik ilk yardım kitapçığı*” verilerek eğitimin pekiştirilmesi ve kalıcı olması sağlanmıştır. Verilen eğitim sonrasında kazalara yönelik ilk yardım bilgi düzeyinde sağlanan artış anlamlı bulunmuştur. Özel eğitim veren kurumların sayısında giderek artış olmasına rağmen eğitimlerin daha çok çocuğun özel durumuna yönelik verildiğini görmekteyiz. Otizm, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve diğer psikopatolojileri olan çocukların, etkilenmemiş kontrollere göre tıbbi müdahale gerektiren bir yaralanma yaşama olasılığı yaklaşık 2-3 kat daha fazladır (34). Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sıklıkla kazalarla karşılaşabilecekleri düşünüldüğünde verilen eğitimin önemi açıktır. Yapılan bir çalışmada, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlere verilen ilk yardım eğitiminin bilgi düzeyinde artış sağlamada etkili

olduğu belirtilmiştir (20). Elde edilen bu sonuç, çalışmamızın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Özel gereksinimli çocukların her zaman ilk yardım gerektirecek kaza geçirebilecekleri dikkate alındığında ebeveynlere düzenli ilk yardım eğitimi verilmesi faydalı olacaktır.

İlk yardım gerektiren durumlarda ebeveynlerin nasıl davranacakları konusunda yetersiz olmaları, bu ebeveynlerde anksiyete düzeylerinin artmasına yol açabilir. Örneğin; çocukların yutmalarının yavaş olması, hava yoluna besin maddelerinin kaçması ya da özel gereksinim durumuna bağlı epilepsi nöbetleri geçirmeleri gibi beklenmeyen durumlar anksiyete artışına neden olabilmektedir. Kurt ve arkadaşları (2008) çalışmalarında ebeveynlerin %50.8'inin çocuğa ilişkin sürekli bir kaza / yaralanma korkusunu her zaman yaşadıklarını belirlemişlerdir (23). Yapılan bir başka çalışmada; zihinsel yetersizliği olan çocukların zihinsel yetersizliği olmayan çocuklara göre daha fazla yaralandıkları, sıklıkla düşme, izin verilmeyen ortamları keşfetme, sandalyelerin üzerinde ayakta durma, kontrolsüz olarak caddeye koşma, oyun esnasında çizik, sıyrık, kanama ya da morluklar ile karşılaştıkları belirtilmiştir (30). Diğer taraftan özel gereksinimli bir çocuğun bakımından sürekli sorumlu olmak zamanla kaygı ve stres yaratan bir durum olabilmektedir (6,36,37,38).

4.1. Sınırlılıklar

Çalışma, araştırmanın yapıldığı özel eğitim merkezi ve özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynleri ile sınırlıdır.

5. Sonuç

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere verilen temel uygulamalı ilk yardım eğitim programının ebeveynlerin ilk yardım bilgi düzeyinde artma ve kaygı düzeyini azaltmada etkili olmuştur. Dolayısıyla bu sonuçlar doğrultusunda özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ev ortamında ya da çocuğun yaşamını sürdürdüğü her alanda ilk yardım gerektiren kazalarla karşılaşabilir. Kazaların önlenmesi ve müdahale edilmesinde sürekli ve düzenli olarak eğitim programları gereklidir. Bu konuda sağlık çalışanlarının düzenli eğitim vermeleri önerilir. Çalışmanın hedef kitesinin özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin olması araştırmanın güçlü yönü olup, literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması: Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek: Bu çalışma “TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) tarafından yürütülen 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı” tarafından desteklenmiştir (B.14.2.TBT.0.06.01.00-221-249164).

Etik Kurul Onayı: Kastamonu Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (2022 tarih ve KAEK-121 sayılı) izin alınmıştır. Araştırmanın yapıldığı Özel Erdem Özel Eğitim Kurumu'ndan 99923507-410-07/83 sayı numarası ile yazılı izin alınmıştır. Çalışma Helsinki Deklarasyonu'na uygun gerçekleştirilmiştir.

Teşekkür: TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı'na verdiği finansal destek için teşekkür ederiz. Çalışmaya katılmayı kabul eden özel gereksinimli ebeveynlere de ayrıca teşekkür ederiz.

Yazarlık Katkısı:

HK: Araştırma tasarımı, literatür taraması, veri toplama ve analizi makale yazımı, son kontroller.

RT: Literatür taraması, veri toplama ve analizi, son kontroller.

ZR: Literatür taraması, veri toplama ve analizi, son kontroller.

Kaynaklar

1. Çetin ME. Özel gereksinimli bireylerin tercihlerinin değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 2017;18(02):309-328. doi: [10.21565/ozelegitimdergisi.293726](https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.293726)
2. Dünya Sağlık Örgütü. Dünya engellilik raporu. Dünya Sağlık Örgütü. Ankara: Anıl Group Matbaa. 2011.
3. Baykoç N. Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim. Eğiten Kitap Yayıncılık. 4. Baskı. Ankara. 2017.
4. Mc Pherson M, Arango P, Fox H, et al. A new definition of children with special health care needs. Pediatrics. 1998;103:137-140. doi: [10.1542/peds.102.1.137](https://doi.org/10.1542/peds.102.1.137)
5. Beşer NG, İnci F. Evaluation of the effectiveness of group counseling given to families with mentally retarded children. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi. 2014;5(2):84-91. doi: [10.5505/phd.2014.94830](https://doi.org/10.5505/phd.2014.94830)
6. İnanç BB, Topal Y, Topal H. Evaluation of health situation and problems of the families having disabled child: quantitative study. J Ann Eu Med. 2018;6(1):1-4. doi: [10.4328/AEMED.116](https://doi.org/10.4328/AEMED.116)
7. Karadağ G. Özel gereksinimi olan çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı zorluklar ve çözüm önerileri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni. 2014;13(6): 491-494. doi: [10.5455/pmb1-1389682796](https://doi.org/10.5455/pmb1-1389682796)
8. Doğru Y, Arslan E. Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile durumluluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2008;19:543-550.
9. Duran, S. Families of mentally retarded children and psychiatric nursing. Türkiye Klinikleri Journal of Psychiatric Nursing-Special Topics. 2018;4(1):74-80.
10. Bilge A, Buruntekin F, Orçin Demiral N, Özer G, Keles B, Yalçın E, Tavukçu G, Kiray A, Siviloğlu T, Bol S. Determining the effectiveness of the training given to the relatives of the disabled to cope with stress and increase their life satisfaction. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2014;3(1):611-618.
11. Kaçan H, Sakiz H, Bayram Değer V. Attitudes promoting coping with death anxiety among parents of children with disabilities. Death Studies. 2022;46(9):2046-2055. doi: [10.1080/07481187.2021.1955311](https://doi.org/10.1080/07481187.2021.1955311)
12. Kaçan HS. Engelli çocuğun sahip olduğu kişilerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi. 2013;21:590-598.
13. Şipal RF. Zihinsel engelli bireylerde kendine zarar verme davranışı: sebepleri ve müdahale yöntemleri. Kastamonu Eğitim Dergisi. 2010;18(3):731-42.
14. Gürhopur FDT, İşler DA. Family burden in parents with mentally handicapped children. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi. 2017;8:9-16. doi: [10.14744/phd.2017.87609](https://doi.org/10.14744/phd.2017.87609)
15. Sarı HY, Gırlı H. Gelişimsel yetersizliği olan çocuklarda kaza ve yaralanma. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2012;15:4.
16. Runyan CW, Casteel C, Perks D, Black C, Marshall SW, Johnson RM. Et al. Unintentional injuries in the home in the United States, part I: Mortality. American Journal of Preventive Medicine. 2005;28:73-79. doi: [10.1016/j.amepre.2004.09.010](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2004.09.010)
17. Bayram T, Ilgin C, Kulbay H, Tozakoglu B, Karaduman İ, Colak B. et al. The factors associated with mothers' preventive measures against home accidents: A descriptive study from Istanbul, Turkey. Clinical and Experimental Health Sciences. 2019;9(2):151-156. doi: [10.33808/clinexphealthsci.564220](https://doi.org/10.33808/clinexphealthsci.564220)
18. Buono S, Scannella F, Palmigiano ÜMB, Elia M, Kerr M, Di Nuovo S. Self injury in people with intellectual disability and epilepsy: A matched controlled study. European Journal of Epilepsy. 2012;21(3):160-164. doi: [10.1016/j.seizure.2011.10.008](https://doi.org/10.1016/j.seizure.2011.10.008)
19. Uyaroğlu AK, Bodur S. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar anne-babalarında kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni. 2009;8(5):405-412.
20. Kaçan, H. First aid training program for families with children with intellectual disabilities effects on knowledge, anxiety, and stress, Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Service. 2022;60(9):37-45. doi: [10.3928/02793695-20220315-03](https://doi.org/10.3928/02793695-20220315-03)
21. Özsoy SA, Özkahraman Ş, Çallı F. Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. Aile ve Toplum Dergisi. 2006;69-77.
22. Gal E, Dyck MJ, Passmore A. The relationship between stereotyped movements and self-injurious behavior in children with developmental or sensory disabilities. Res Dev Disabil. 2009;30:342-352. doi: [10.1016/j.ridd.2008.06.003](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2008.06.003)
23. Kurt AS, Tekin A, Koçak V, Kaya Y, Özpulat Ö, Önat H. Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların karşılaştıkları güçlükler. Türkiye Klinikleri J Pediatr. 2008;17:158-163.
24. Çalışkan Z, Bayat M. Zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinde eğitim ve grup etkileşiminin aile yükü ve aile desteğine etkisi. Anatolian Journal of Psychiatry. 2016;17(3):214-222. doi: [10.5455/apd.184412](https://doi.org/10.5455/apd.184412)
25. American Psychiatric Association Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V). 5th Edition, American Psychiatric Publishing, Washington DC. 2013. doi: [10.1176/appi.books.9780890425596](https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596)
26. Sönmez Y, Uskun E, Pehlivan A. Okul öncesi öğretmenlerin temel ilk yardım uygulamalarına ilişkin bilgi düzeyleri, Isparta Örneği, Türk Pediatri Arşivi. 2014;49:238-246. doi: [10.5152/tpa.2014.1581](https://doi.org/10.5152/tpa.2014.1581)
27. Ulusoy M, Sahin N, Erkman H. Turkish version of the beck anxiety inventory: psychometric properties. J Cogniti ve Psychotherapy: Int Quaterly. 1998;12:28-35.
28. Yıldırım F, Conk Z. The effect of planned education on the way of coping with stress and depression levels of parents with mentally retarded children. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2005;9(2):1-10
29. Yalaki Z, Taşar MA, Kara N, Dallar Y. Sosyo ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin ev kazaları hakkında bilgi düzeylerinin ölçülmesi. Akademik Acil Tıp Dergisi. 2010;129-33. doi: [10.4170/jaem.2010.95866](https://doi.org/10.4170/jaem.2010.95866)
30. Koyun M. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocuklarda yaralanma riskinin ve sıklığının karşılaştırılması, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Yüksek Lisans Tezi, 2012.
31. Aral, N, Gürsoy, F, Aysu, B. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin ev kazaları konusundaki düşüncelerinin incelenmesi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2020;13(2):229-241.
32. Coşkun C, Özkan S, Maral, İ. Çankırı-eldivan ilçe merkezinde 0-14 yaşlar arasında çocuğu olan annelerin ilk yardım bilgi düzeyleri ve ilk yardım gerektiren durumların sıklığı. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi. 2008;2(3):11-18.

33. Schwebel CD, Speltz ML, Jones K, Bardina P. Unintentional injury in preschool boys with and without early onset of disruptive behaviour. *Journal of Pediatric Psychology*. 2002;27(8): 727-737. doi: [10.1093/jpepsy/27.8.727](https://doi.org/10.1093/jpepsy/27.8.727)
34. Lee LC, Harrington RA, Chang JJ, Connors SL. Increased risk of injury in children with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*. 2008;29(3):247-255. doi: [10.1016/j.ridd.2007.05.002](https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.05.002)
35. Sherrard J, Tonge BJ, Ozanne-Smith J. Injury risk in young people with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*. 2002;46:6–16. doi: [10.1046/j.1365-2788.2002.00346.x](https://doi.org/10.1046/j.1365-2788.2002.00346.x)
36. Muslu GK, Cenk SC. The family burdens and hopelessness of turkish parents of adolescents with intellectual disabilities. *Rehabilitation Nursing*. 2018;43(6):351-362. doi: [10.1097/rnj.0000000000000081](https://doi.org/10.1097/rnj.0000000000000081)
37. Softa HK, Öztürk A, Sonkaya C, Düşünceli H. Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*. 2016;5:37-49. doi: [10.17360/UHPPD.2016516565](https://doi.org/10.17360/UHPPD.2016516565)
38. Bahar A, Bahar G, Savaş H, Parlar S. Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2009;4(11): 97-112. doi: [10.18026/cbayarsos.467127](https://doi.org/10.18026/cbayarsos.467127)